

БОСКИНЧИЛИК ЖИНОЯТИНИНГ ОБЪЕКТИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10278409>

Нарзиев Шахзодбек Зойирович

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти
кафедраси ўқитувчиси*

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 164-моддасида белгиланган босқинчилик жиноятининг объекти билан боғлиқ айрим масалалар муҳокама қилиниб, ушбу жиноятни квалификация қилишда зарар етказилиши мумкин бўлган ижтимоий муносабатлар доирасини кенгайтириш борасида айрим таклиф ва тавсиялар тўғрисида сўз боради.

Калит сўзлар: Босқинчилик, мол-мулк, талон-торож, мулкка эгалик қилиш, зўрлик ишлатиш, зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш, қария, аёл, ожиз аҳволдаги шахс.

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ОБЪЕКТА РАЗБОЙНОГО НАПАДЕНИЯ

Нарзиев Шахзодбек Зойирович

*Преподаватель кафедры
Деятельность профилактики правонарушений
Академии МВД Республики Узбекистан*

Аннотация: В данной статье обсуждаются некоторые вопросы, связанные с объектом разбойного нападения, определенного в 164-статье Уголовного кодекса Республики Узбекистан, а также высказываются предложения и рекомендации по расширению сферы общественных отношений, которым может быть нанесен вред при квалификации этого преступления.

Ключевые слова: Разбойное нападение, имущество, грабеж, владение имуществом, насилие, угроза насилием, пожилой человек, женщина, уязвимый человек.

SOME CONSIDERATIONS ON THE OBJECT OF ROBBERY

Narziev Shahzodbek Zoyirovich

*Lecturer at the Department of Crime Prevention
Activities of the Academy of the Ministry of Internal
Affairs of the Republic of Uzbekistan*

Abstract: *This article discusses some issues related to the object of robbery, defined in Article 164 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, and also makes proposals and recommendations for expanding the scope of public relations that may be harmed by the classification of this crime.*

Key words: *Robbery, property, robbery, possession of property, violence, threat of violence, elderly person, woman, vulnerable person.*

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг «Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси»нинг 17-моддасида, ҳар бир инсон якка ҳолда, шунингдек, бошқалар билан биргаликда мулкка эгалик қилиш ҳуқуқига эга, ҳеч ким зўравонлик билан ўз мулкидан маҳрум этилиши мумкин эмаслиги белгиланган[1].

«Мамлакатимизда демократик ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш учун ҳаётимизнинг барча жабҳаларида конституциявий назоратни кучайтиришимиз зарур. Бу эса пировард натижада инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, унинг шаъни, кадр-қиммати, мол-мулкининг дахлсизлигини сақлаш, фуқароларнинг меҳнат қилиш, таълим олиш, тиббий ёрдамдан фойдаланиш каби энг асосий ҳуқуқларини тўла таъминлаш имконини беради»[2].

Ҳақиқатдан бугунги кунда фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари таъминланиши билан бир қаторда унинг мулкӣ дахлсизлиги ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда. Бугун қабул қилинаётган барча қонунларимиз энг аввало инсон, унинг манфаатлари, соғлиги, ҳаёти, шаъни, кадр-қиммати, мулкӣ дахлсизлигига қилинаётган барча тажовузлардан химоя қилишга хизмат қилмоқда. Биз юқорида фуқароларнинг мулкӣ дахлсизлиги тўғрисида сўз юритдик, хўш мулкӣ дахлсизлик ўзи нима деган саволга жавоб берадиган бўлсак, фуқароларнинг мулкӣ дахлсизлиги, бу энг аввало уларга тегишли бўлган барча турдаги (кўчар, кўчмас) мулклари ва мулкӣ ҳуқуқларини тўлақонли кафолатланиши тушунилади. Мулк ЖКнинг муҳофаза объекти сифатида моддий дунёнинг, шунингдек, муаллифлик ҳуқуқи объектлари сифатида мулкӣ ашёларига эга бўлиш юзасидан ва шунга боғлиқ равишда ижтимоий муносабатларнинг маълум бир гуруҳи сифатида намоён бўлади. Мулкчиликнинг шакли аҳамиятга эга эмас, чунки конституциявий қоидаларга мувофиқ, мулк қандай ҳуқуқий шаклда эканлигидан қатъи назар, бир хилда химоя қилинади[3].

Жиноят қонуни билан қўриқланадиган барча ижтимоий хавфли қилмишлар маълум бир ижтимоий муносабатларга тажовуз қилади, ҳар қандай жиноят албатта бирон-бир ижтимоий муносабатга зарар етказмай қўймайди. Шунинг учун, жиноятнинг объектини аниқлашда дастлаб ижтимоий муносабатларни жиноят объекти сифатида тан олиниши лозимлигини кўрсатади. Шу сабабли фақат жиноят қонуни билан қўриқланадиган ижтимоий муносабатлар жиноятнинг объекти бўла олади. Демак, жамиятдаги барча ижтимоий муносабатлар ҳам жиноят объекти бўла

олмайди, балки уларнинг ичидан қонун чиқарувчи, ижтимоий шароитдан келиб чиқиб, жиноий-ҳуқуқий тақиқлаш услуби билан қўриқланиши лозим деб топилганлари жиноят объекти бўлади, холос. Табиийки, бундай ҳолатда сўз фақат ижтимоий хавfli қилмиш жиддий зиён етказиши мумкин бўлган, давлат ва жамият манфаатлари учун ўта муҳим ва аҳамиятга эга ижтимоий муносабатлар ҳақида боради[4].

Шу нуқтаи назардан таъкидлаш лозимки, жиноят объектини тўғри англаш, уни ўз ўрнига қўйиш, қилмишни тўғри малакалаш ва шу аснода ушбу қилмишни содир этган шахсларга нисбатан адолатли жазо чораларини белгилаш имконини яратади. Мамлакатимиз жиноят қонунида шундай бўшлиқ борки, у қонуннинг одиллик меъзонини амалда ишлашига тўсқинлик қилади. Гап шундаки, ЖКнинг III бўлими Иқтисодиёт соҳасидаги жиноятларни ташкил этиб, унинг X бобида “Ўзгалар мулкани талон-торож қилиш” билан боғлиқ жиноятлар белгиланган бўлиб ушбу жиноятлар ЖКнинг 164-169-моддаларда ўз аксини топган.

Ушбу мулкый турдаги жиноятларнинг ичида ўзининг содир этилиши усули, ижтимоий хавfli ҳусусияти ва оғирлик даражаси билан ажралиб турувчи жиноят бу албатта босқинчилик жиноятидир. Босқинчилик жиноятининг содир этилишида, айбдорнинг харакатлари субъектив томондан бу албатта шасхнинг мулкани эгаллашга қаратилади, айбдорнинг босқинчилик жиноятининг содир этилишидан мақсади, ўзга шахснинг мулкани қўлга киритиш ҳисобланади. Босқинчиликнинг объектини икки турга ажратишимиз мумкин бўлиб, булар яъни бевосита объект ва бевосита қўшимча объектларга бўлинади.

Босқинчиликнинг бевосита объекти ўзганинг мол мулкани муҳофаза қилишни таъминловчи ижтимоий муносабатлар ҳисобланиб, бевосита қўшимча объекти сифатида эса фуқароларнинг ҳаёти ёки соғлиғи хавфсизлигини таъминлашга қаратилган ижтимоий муносабатларда намоён бўлади. Демак босқинчиликнинг икки объекти бири ўзганинг мол-мулки бўлса иккинчи объекти эса ўзга шахснинг соғлиғи ва ҳаётини тушунишимиз керак бўлади.

Объектив томондан босқинчилик ўзганинг мол-мулкани талон-торож қилиш мақсадида шу мулкнинг эгалланишига қаршилик кўрсатган шахснинг ҳаёти ёки соғлиғи учун хавfli бўлган жисмоний зўрлик ишлатиш ёхуд шундай зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб ҳужум қилишда ифодаланади. Босқинчиликнинг ижтимоий хавfliлиги шундаки, унинг содир этилишида жабрланувчининг ҳаёти ва соғлиғига зиён етказилишида ёки шундай зиён етказишнинг реал вужудга келишида намоён бўлади. Айбдор томондан жабрланувчига нисбатан ишлатилган зўрлик ҳам жисмоний ҳам рўхий бўлиши мумкин, бунинг натижасида жабрланувчининг ҳаёти ва соғлиғига зиён етказилади. Биз бугун ушбу мақоламизда босқинчилик жиноятларини содир этилишида айбдор шахсларнинг қилмишларига нисбатан қонун чиқарувчи томондан ҳуқуқий баҳо берилишида ЖКнинг 164-моддасида бизнинг назаримизда айрим ҳуқуқий бўшлиқлар борлигини таҳлил қилмоқчимиз. Хозирги кунда суд-тергов

амалиётини қузатиш натижасида таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, босқинчилик жиноятларининг содир этилишида натижасида қария (ёши кекса) ва ожиз аҳволдаги шахслар (аёл, болалар) ҳам борлигини ва буларнинг салмоғи йилдан йилга ошиб бораётганини кўрсатмоқда.

Хусусан, 2013 ва 2014 йилларда Тошкент шаҳри ва Республикамизнинг бошқа бир қатор вилоятларида ёлғиз яшовчи қария ва кексаларнинг яшаш хонадонларига, Тошкент вилоятида яшовчи аёл ва эркак жинсдаги шахслар томонидан босқинчилик жиноятини содир этиши натижасида мулкӣ наф кўриши мақсадида ўзаро жиноий тил бириктириб ўнлаб босқинчилик жиноятларини содир этилганлигини ҳаммамиз яхши биламиз ва англаймиз. Ушбу босқинчилик жинояти эса республикамиз бўйлаб катта шов-шувли воқеага айланганлигини, айбдор шасхлар томонидан айнан нафақахўр, ўз моддий даромадига эга, ёлғиз яшовчи қария ва кекса шахсларга нисбатан босқинчилик жиноятларини содир этганлиги, аёл ва эркак шахслар объектив томондан босқинчиликни содир этиш усули сифатида ўзларини ҳудуд электр тармоғидан ва туман ҳудуд газдан келганлиги важи билан кекса ёшдаги шахсларнинг уйларига ғайриқонуний алдов йўли билан кириб, босқинчиликни содир этилишини осонлаштириш мақсадида қария ва кексаларни ўлдириш билан қўрқитиб, уларнинг оёқ қўлларини боғлаб, оғизларига скотч ёпиштириш йўли билан уларнинг ҳаракатларини чеклаб, уйларидаги барча пулларини, тилло-тақинчоқларни ва бошқа қиммат баҳо моддий буюмларини босқинчилик йўли билан эгаллаб воқеа жойидан чиқиб кетганликларини гувоҳимиз. Бундан ташқари суд-тергов амалиётидан ана шундай жиноятлардан яна биттасини мисол қилиб айтадиган бўлсак, Самарқанд вилоятида яшовчи З. ва А. исмли фуқаролар босқинчилик жиноятини содир этиш мақсадида ўзаро жиноий тил бириктириб, маст ҳолатда Самарқанд вилоятида яшовчи А. исмли фуқарога ва унинг Г. исмли турмуш ўртоғига нисбатан босқинчилик жиноятини содир этганлигини, бунда босқинчиликни содир этишда А. исмли фуқаронинг автоуловини тўхтатиб унинг бўйин соҳасини сим билан бўғиб унга истироб чектириб, қийноққа солиб, унга азоб бериб, ўта шафқатсизлик билан содир этганлигини, З. ва А. исмли фуқаролар А. исмли фуқаронинг қўлларини ўраб ушлаб туриб, унга «ҳаёти учун хавfli бўлган оғир тан жароҳатлари» етказиб, уни қасддан ўлдиришганлар ва унинг ёнида бўлган қиммат баҳо нарса буюмларини талон-торож қилганлигини, шундан сўнг, фуқаролар З. ва А. биргалиқда А. исмли фуқаронинг яшаш уйига ҳам бориб унинг уйига ғайриқонуний равишда киришиб, ўзларининг жиноий ҳаракатларини давом эттириб, яшаш уйнинг хоналарига киришиб, пул ва қимматбаҳо мол-мулкларни излай бошлашган пайтда хонадон ичкарасида ухлаб ётган А. исмли фуқаронинг Г. исмли турмуш ўртоғи ва унинг 2007 йил туғилган Н. исмли қизи уйғониб кетганлиги, Г. исмли фуқаронинг қаршилиқ кўрсатишига қарамай, уни қўлларини ушлаб, оғзини, қўл ва оёқларини скоч билан боғлаб, ундан пуллари сақланаётган жойни кўрсатишни талаб қилишган вақтида Г. исмли фуқаро уйда пул йўқлигини айтганлиги, шу вақтида З. ва А исмли фуқаролар, унга азоб бериб уни шавқатсизларча

қасддан ўлдиришганлар ва қўлга киритган нарса буюмларни ўзлари билан олиб воқеа жойидан чиқиб кетганлар[5].

Жабрланувчиларга нисбатан бундай содир этилаётган қилмишларга ҳуқуқий баҳо берилишида ЖКнинг 164-моддаси нормасининг қисмида ҳуқуқий бўшлиқ борлигини, бу эса ушбу нормани янада такомиллаштирилиши зарурати борлигини билдиради. Бунинг учун биз энг аввало “ожиз аҳволдаги шахс” ва “кекса, қария” деган саволларнинг мазмунига жавоб изласак. Бунинг учун биз ўзбек тилининг изоҳли луғатига мурожаат қилдик. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида “ожиз, ожиза” кишилар деб “нимжон, бўшашган, кучсиз, заиф, нўноқ, ноқобил, жисмоний жихатдан кучсиз, беқувват, кўрмайдиган, кўр, аёл киши, қиз” деган маъноларини англаташини билдик[6]. Демак, биз ожиз аҳволдаги шахслар деганда айнан кучсиз, нимжон, заиф, заифа, кучсиз аёл, қиз, бирон бир нуқсони бор, кучсиз ёш бола, вояга етмаган ожиз шахсларни кўз олдимизга келтирамиз. Ҳудди шунингдек, ушбу луғатда “кекса, қария” сўзларига “қари, қариган киши, кекса, мўйсафид, чол, нуроний” деган таърифлар берилган. Бугунги кунда жинойтчи шахслар томонидан босқинчилик ҳаракатларини ана шундай жабрланувчи шахсларга нисбатан содир этилаётганлигини кўриб гувоҳи бўляпмиз. Бундан кўришиб турибдики, айбдор шахслар томонидан айнан “қария ва ожиз аҳволдаги шахслар”га, яъни “аёл, хотин-қизлар, кекса, ёш болалар”га нисбатан уларнинг ҳаёт ва соғлиғи учун хавfli бўлган усулда босқинчилик жинойтлари содир этилганда, амалдаги жинойт қонунчилигимизда оғирлаштирувчи ҳолат сифатида қилмишга умуман ҳуқуқий баҳо берилмаётганлиги, бу эса ЖКнинг 164-моддаси нормасининг қисмида ҳуқуқий бўшлиқ борлигини кўрсатмоқда. Шу боисдан бизнинг назаримизда Ўз Рес ЖКнинг 164-моддаси нормаси иккинчи қисмига “қарияга ва “ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан” деган жумлани киритилиши ва ушбу орқали айбдор шахслар томонидан ана шундай жабрланувчи шахсларга нисбатан содир этилган қилмишларга оғирлаштирувчи ҳолат сифатида ҳуқуқий баҳо берилиши таклиф этилади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, бугун жамиятда содир этилаётган босқинчиликнинг ижтимоий хавfli ҳусусияти ва оғирлик даражаси билан фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига зиён етказаётганлиги, айниқса, ушбу қилмишлар қариялар ва аёлларга, вояга етмаганларга нисбатан ҳам содир этилаётганлиги ташвишли ҳолат эканлигини, кекса, нуроний ва аёллар ожиз ва ожизалар эканлигини барчамиз яхши тушунамиз ва англаймиз. Шу сабабли уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари, соғлиғи, ҳаёти, шаъни, қадр-қиммати, мулкий дахлсизлигини, тинч осойишта ҳаётини, уларнинг хавфсизлиги, саломатлигини таъминлашни амалда қонунчилик билан мустаҳкамлаш бугунги куннинг долзарб масаласи сифатида ўз ифодасини топмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси [Электронманба] / URL:<http://constitution.uz/uz/pages/humanrights> (мурожаат қилинган вақт: 25.11.2023).
2. Ш.М.Мирзиёев. Конституция ва қонун устуворлиги – ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим мезонидир. [Электрон манба] <https://president.uz/uz/lists/view/3119> (мурожаат қилинган вақт: 25.11.2023)
3. Ўзбекистон Республикасининг жиноят тўғрисидаги қонун ҳужжатлари: яратилиш тарихи ва ривожланиши. УРЛ: <https://e-library.namdu.uz/>. (мурожаат қилинган вақт: 25.11.2023) Б. 15.
4. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик (Тўлдирилган ва қайта ишланган иккинчи нашри) / Р.Кабулов, А.А.Отажонов ва бошқ. - Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. Б - 106.
5. Жиноят ишлари бўйича Самарқанд вилоят суди кассация инстанциясининг ажрими. № 4-2-86-2019.
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. А.Мадвалиев таҳрири остида (2006-2008) УРЛ:https://n.ziyouz.com/books/uzbek_tilining_izohli_lugati/O'zbek%20tilining%20izohli%20lug'ati%20-%20O.pdf.
7. Таштемиров А. А. Ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган фирибгарликни фош этишда тезкор ходимларнинг терговчи ва суриштирувчилар билан ҳамкорлигининг айрим жиҳатлари //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 156-164.
8. Таштемиров А. А. Техник криминалистик экспертиза - ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фош этишнинг асосий омили сифатида //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 21. – С. 12-19.
9. Таштемиров А. А. Ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фош этишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари //World of Science. – 2023. – Т. 6. – №. 6. – С. 169-175.
10. Тоштемиров А. А. Некоторые аспекты изучение модели управленческой деятельности в органах внутренних дел. – 2022.
11. Таштемиров А. А. Ахборот технологиялари орқали содир этилган фирибгарлик жиноятларига қарши курашиш самарадорлигига эришишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 12 Special Issue. – С. 35-40.
12. Таштемиров А. А., Калауов С. А. Йўл ҳаракати хавфсизлиги ривожланиш концепциясининг истиқболлари ва киберхавфсизлигини таъминлаш зарурати

//barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – T. 2. – №. 8. – С. 245-250.

13. Таштемиров А. А. и др. Ижтимоий тармоқлар орқали содир этилаётган жиноятларга қарши курашиш чора-тадбирлари //Models and methods for increasing the efficiency of innovative research. – 2023. – Т. 2. – №. 21. – С. 24-31.

14. Таштемиров А. А. Фирибгарликка имкон берувчи шарт-шароитлар ва ушбу турдаги жиноятларга тайинланадиган жазо тизимининг ўзига хослиги //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 10 Special Issue. – С. 42-48.

15. Таштемиров А. А. Йулларда харакатланишни тартибга солишнинг ҳукукий жихатлари ва бу борада технологиянинг ахамияти //siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 111-115.

16. Таштемиров А. Кибержиноятчилик ва унинг ўзига хос шаклланиш даврлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. Maxsus son. – С. 133-139.